

TORBJÖRN FAGERSTRÖM

Tankar från en utskälld forskare

och andra texter om biologi,
vetenskap och samhälle

Fri Tanke

Foto på s 119 av Markus Marcetic © Kungl. Vetenskapsakademien
Foto på s 213 av Bert Olsson, Sydsvenska Dagbladet
Övriga bilder privat.

Fri Tanke förlag
www.fritanke.se
info@fritanke.se

Copyright © Torbjörn Fagerström 2018

Redaktör: Lisa Swedén
Formgivning omslag: Miroslav Sokcic
Omslagsbild: Lennart Edling
Sättning: Richard Persson/RPform
Tryck: Scandbook, Falun, 2018

ISBN 978-91-88589-15-6

Innehåll

Förord	9
Kepsar och mössor	15
Tänkandets metodologi, typ	16
Oss artnissar emellan	25
Ett benådat minne från sensommaren	26
Till den biologiska mångfaldens lov	29
En sherry i bersån	36
Gnuer, yoghurt och biogas	39
Gröna tankar på villovägar	43
Håll rågången mot knäppgökarna	46
Parallell vetenskap och grön ideologi	49
Att sätta bocken till trädgårdsmästare I	52
Hög flumfaktor i jordbruksbiståndet	55
Endast för biotekniknördar	60
Dolly och noshörningen	62

Skrämselmånglare jag mött.	72
Resande i skrämsel	73
Coop skjuter skarpt	77
Månglaren som gick på pumpen	79
Miljörörelsen kör i diket I	83
Dansen kring demonerna	85
Den nattståndna GMO-debatten.	89
I Bryssel bromsar man... och gasar	91
En speleman vevar sin grammofon.	94
Vad du inte visste om evolution.	98
Den vantolkade genetiken.	99
Varför finns det bara två kön?	102
Kreationister förstår inte Yatzy	107
Konfliktlösning i djurvärlden	109
Fågelflyttning à la Cajsa Warg.	113
Tankar på en försommaräng.	116
Människan: ett fuskbygge	119
Miljörörelsen kör i diket II	127
Med ekologi som lockbete	128
Infantil propaganda med statsbidrag	136
Att sätta bocken till trädgårdsmästare II	140
Från åsiktskorridoren intet nytt.	144
Skapelsens krona är också en apa	148
Evolution och moral.	150
Till biologins försvar – men inte biologismens.	154
Med naturen som norm	161
Den fåfänga jakten på det unikt mänskliga.	164

Endast för språknördar	172
Väsja språket, eller möjligen väschta	173
Irrlärorernas förrådiska gosefilt	178
Naturlagar och sociala konstruktioner	180
Dags att granska pseudovetenskapen	183
Replik: Pseudovetenskaperna ska inte ha någon gräddfil	187
New age botar inga juverinflammationer	188
Schyman, Thorild och pseudovetenskapen	191
Tankar från en utskälld forskare	194
Till försvar för den fria forskningen	198
Forskning och gulaschkommunism	199
Om strunt, snus och forskning	205
Varför håller man på?	211
Var och när trycktes texterna?	214
Tack	220
Noter	223
Personregister	225

Förord

Min första tidningstext handlade om en kaja. Ja, alltså inte en mänsklig fyllkaja, utan fågeln kaja. Jag var väl i tolvårsåldern, texten trycktes i Upsala Nya Tidning, och jag var omåttligt stolt. Kajan ifråga hade en missformad näbb – den saknade i stort sett hela övernäbben – och jag rapporterade om detta fynd, samt spekulerade i hur den kunde klara sig med ett så svårt handikapp.

Nästa text skrev jag ett par år senare – också i UNT. Den var ett engagerat inlägg mot någon som hade hävdats att det fanns ”för många” skator. Sânt jägarsnack, menade jag, kunde man inte tolerera; skatornas antal, liksom andra arters, reglerades naturligt av den balans som råder i naturen. Jag undertecknade texten med *Pica pica*, skatans vetenskapliga namn, för att liksom markera min samhörighet med den fågelvärld som jag just hade blivit ohjälpligt förälskad i. Säkert ville jag också imponera på klassens tjejer genom att visa engagemang, dådkraft och bildning. Några fysiska attribut stod nämligen inte till buds när jag var i fjortonårsåldern. Jag var en sent utvecklad liten parvel (se bilden här intill, där jag är nästan femton år gammal) som var chanslös om jag inte fick använda mina verbala muskler. När de andra killarna

Detta är antingen en hornuggla eller en jorduggla – det är inte helt lätt att avgöra ens för de experter som jag har konsulterat. Bilden är tagen i augusti 1959, troligen på Falsterbo fågelstation.

dansade kind mot kind med tjejerna på skoldanserna dansade jag snarare kind mot axel (i värsta fall låg träffpunkten en bit under axeln, vilket var så pinsamt att det då fick bli bugg istället).

Så småningom växte jag till mig och blev väl ungefär av medellängd. Och på den vägen är det – numera växer jag

mest i färdriktningen. Men jag har fortsatt att leka med orden, och att försöka hitta de rätta formuleringarna. En kort period i realskolan (ungefär den tidens högstadium) tänkte jag faktiskt att jag skulle ägna mig åt språk och välja det som då kallades latinlinjen på gymnasiet, men sedan bestämde jag mig för att det var naturvetenskap jag ville ägna mig åt, och särskilt förstås biologi. Men jag har fortsatt att njuta av att formulera mig, fånga en läsekrets eller ett auditorium – kanske som en fortsättning på den verbala stridskonst jag lärde mig i skolåren.

I takt med att jag växte in i rollen som universitetsforskare, lärare och debattör har mina texter alltmera kommit att handla om frågor som berör forskning, på senare år inte minst på jordbruksområdet. I botten finns en övertygelse om att det vetenskapliga tänkesättet, och de vetenskapliga metoderna och resultaten alltid behöver (och är värda att) försvaras mot krafter som försöker missbruka forskningen, vantolka den eller på annat sätt göra våld på den. Ytterst handlar det förstås om en kamp om verklighetsbeskrivningen, om att sätta den politiska agendan, om att erövra problemformuleringsprivilegiet, i en tid när det finns många starka särintressen och många utomvetenskapliga rörelser som vill få inflytande.

Biologin och den biologiska forskningen är central i det spänningsfältet – genom dess betydelse för miljöfrågorna, för jord- och skogsbruket, för vår syn på oss själva, för vår syn på naturen och för många andra frågor. Jag har ägnat en stor del av mitt professionella liv åt att fundera över dessa spänningar. Jag vill försöka klura ut hur man bör resonera om man å ena sidan vill hävda biologins värde för att förstå många av nutidens frågor, å andra sidan vill undvika att falla i de fällor som ofta brukar kallas för biologism – ibland med

rätta men oftast inte. Alla skulle nog inte hålla med mig, men jag tycker att jag har ganska bra koll på hur man undviker de fällorna.

Det har runnit mycket vatten under Fyrisåns broar sedan jag skrev om kajjan utan övernäbb. Men min glädje över att skåda fåglar, ringmärka fåglar, botanisera, följa årstidernas växlingar – eller för den delen att vandra i en tropisk regnskog eller på en Östafrikansk savann – är lika äkta och min fascination är lika storögd nu som då. Mitt behov av att imponera på det motsatta könet har väl mattats något (inbillar jag mig i varje fall), men inte lusten att formulera mig. Här kommer ett urval av texter från min penna. Många är polemiska, kanske elaka, men de bottnar i min övertygelse att ett vetenskapligt förhållningssätt ständigt behöver förklaras och försvaras; andra skildrar min kärlek till naturen och min förundran över allt som den biologiska forskningen avslöjar om den; ytterligare andra är helt enkelt ett utslag av kåserandets glädje. Gemensamt för alla är att jag gärna väver in gamla fina svenska ord som är mer eller mindre utrotningshotade och som därför behöver tas till vara innan det blir för sent.

Håll tillgodo.

Stockholms skärgård runt 1960. Jag envisades en tid med att kamma en frisyr som renderade mig smeknamnet "Löken".